

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT KOPER

ZAKLJUČNA PROJEKTNA NALOGA

SANDA HRNJIČIĆ

KOPER, 2011

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT KOPER

Zaključna projektna naloga

VPLIV KULTURE NA GOSPODARSKI POLOŽAJ
ENTITET V BOSNI IN HERCEGOVINI

Sanda Hrnjičić

Koper, 2011

Mentorica: viš. pred. mag. Suzana Sedmak

POVZETEK

Republika Bosna in Hercegovina je država edinstvenega profila, katere karakteristike ne moremo primerjati z nobeno od sosednjih držav. Njena heterogena narodnost deli BiH na več entitet, ki dosegajo različna gospodarska stanja v eni državi. Tema zaključne projektne naloge izhaja ravno iz te heterogenosti, saj se raziskovalni problem osredotoča na različen gospodarski položaj entitet in išče odgovor na vprašanje, ali lahko razlikam v kulturnih dimenzijah pripišemo tudi razlike v gospodarski uspešnosti. Empirična raziskava, ki je bila izpeljana v obeh entitetah, ne daje dokazov, iz katerih bi bilo mogoče sklepati, da so kulturne razlike med entitetama tiste, ki primarno določajo različen gospodarski položaj posameznih entitet.

Ključne besede: Republika Bosna in Hercegovina, kultura, kulturne dimenzije, Hofstedejev model kultur, kvantitativna raziskava

SUMMARY

The Republic of Bosnia and Herzegovina is a country with a unique profile and its characteristics cannot be compared with any of its neighbouring countries. Its heterogeneous ethnic groups divide Bosnia and Herzegovina into several entities, each with a different economic situation coexisting in one country. The subject of the bachelor thesis arises from this aforementioned heterogeneity, as the focus of the research problem is on the different economic situations of the entities and on the answer to the question whether the differences in economic performance can be attributed to the differences in cultural dimensions. An empirical survey, carried out in both entities, did not provide sufficient evidence, from which it could be concluded, that cultural differences between the entities primarily determine a different economic situation in each entity.

Key words: Republic of Bosnia and Herzegovina, culture, cultural dimensions, Hofstede's cultural dimensions, quantitative research

UDK: 316.722:338(497.15)(043.2)

VSEBINA

1	Uvod	1
2	Zgodovina bosne in hercegovine	3
2.1	Starejša zgodovina	3
2.2	V Jugoslaviji	3
2.3	Neodvisnost Bosne in Hercegovine	4
2.3.1	Vojna in razpad Bosne in Hercegovine.....	5
2.3.2	Daytonski mirovni sporazum.....	5
3	Bosna in Hercegovina danes	7
3.1	Gospodarstvo	7
3.2	Prebivalstvo in poselitev v BiH	9
3.2.1	Državna ureditev.....	9
3.2.2	Federacija Bosna in Hercegovina	10
3.2.3	Republika Srbska	11
4	Kultura	12
4.1	Razlike v kulturi.....	12
4.1.1	Dimenzije nacionalne kulture	13
4.1.2	Hofstedejev model kultur	14
5	Raziskava	18
5.1	Metodologija	18
5.1.1	Kvantitativna raziskava	19
5.1.2	Kvalitativna raziskava	21
5.2	Ugotovitve.....	22
5.2.1	Ugotovitve kvantitativne raziskave	22
5.2.2	Kvalitativna raziskava	24
6	Sklep	29
	Literatura	31
	Viri	32

SLIKE

Slika 1: Politična razdelitev BiH	11
Slika 2: Primerjava entitet iz pridobljenih odgovorov glede na Hofstedejeve dimenzije.	22

1 UVOD

Neizrečena domneva, ki se skriva v dobršnem delu ljudske modrosti, novinarstva in politične retorike glede mednarodnih zadev je: »Svet bi bil lepši, če bi se vsi vedli tako kot ljudje v moji državi.« (Hofstede, Pedersen in Hofstede 2006, 175) Ta domneva je lahko prisotna pri ljudeh, ki so pripadniki naroda, kjer so kulturno bolj homogeni. Kako pa bi se glasila domneva prebivalcev, ki so del narodnosti oz. so pripadniki držav, ki obsegajo kulturno različne regije? Kultura ne more nikdar predstavljati vsega za vsakogar, kajti, kar je dobro za enega opazovalca, je lahko slabo za drugega ne glede na to, ali pripadajo isti državi ali ne.

Kadar se primerjajo države, se torej osredotoča na nacionalno kulturo posameznega naroda in se iščejo različnosti ter podobnosti kulturnih vzorcev. Predpostavlja se, da so države kulturno homogene, čeprav ni vselej tako. Današnji narodi nimajo notranje homogenosti, ampak so sestavljeni iz državljanov s podobnim »mentalnim programiranjem«. Kultura je v smislu tudi »kristalizacija« zgodovine v dušah, srcih in rokah sedanjih generacij, kar pomeni, da je za razumevanje nacionalne kulture bistveno poznavanje zgodovinskega ozadja (Rauter 2006, 3).

Nam najbližja država, katere današnji narod nima notranje homogenosti, je Republika Bosna in Hercegovina. BiH je država, ki ima posebni kulturni značaj, na katerega ima velik vpliv prisotnost muslimanske skupnosti. Poleg tega pa ob raziskovanju narodnostne kulture nemuslimanskega življenja v BiH lahko najdemo edinstvene in posebne karakteristike, katere niso identične nacionalnim kulturam »matičnih« držav.

Kot je znano, državo BiH sestavljata dve entiteti – Federacija BiH in Republika Srbska ter posebna administrativna enota »Distrikt Brčko«. Takšna delitev velja od podpisa Daytonskega sporazuma, ki so ga podpisali 14. 12. 1995 v Parizu. Glede na to, da je država sestavljena iz več entitet, pomeni, da ima vsaka entiteta tudi svoje zakone in pravne postopke ter druge dejavnike, ki se med seboj razlikujejo, kar pa je tudi lahko vzrok za različna gospodarska stanja med entitetama oz. različna gospodarska stanja znotraj same države. Leta po vojni je veljalo, da je gospodarski položaj Federacije BiH boljši od gospodarskega položaja Republike Srbske, vendar se je ta položaj hitro izenačil oz. glede na optimizem tujih investitorjev v BiH za Federacijo BiH celo poslabšal, za razliko od Republike Srbske.

Vzrok, da sta entiteti nekako zamenjali vodilni gospodarski položaj, je lahko drugačen, kot pa je znan javnosti ali pa kot si ga vsaj predstavlja večina prebivalcev v državi. Kot je že omenila Valentina Radić (2006) v svojem članku »Nefunkcionalnost Daytonске ureditve in ustavne spremembe v BiH« se zakoni razlikujejo med entitetami odkar se je podpisal Daytonski sporazum. Torej, da bi se položaj entitet spremenil zaradi različne zakonske podlage, ni verjetno, da je to glavni razlog za različen gospodarski položaj.

Glede na to, da bi razlogov za različna gospodarska stanja entitet lahko bilo več, sem se odločila, da bom v svoji nalogi poskusila ugotoviti, ali bi se vzrok lahko »skrival« prav v

kulturnih oz. kulturno političnih razlikah med entitetama. Entiteti se po kulturi razlikujeta, vsaka ima svoje načine življenja in svoje običaje, ampak, ali bi si lahko bili kulturi tako različni med seboj, da bi lahko to vplivalo na razvitost gospodarstva posamezne entitete, čeprav sta obe entiteti nekoč bili združeni in stoletja pripadali isti državi?

Diplomsko delo je razdeljeno v več tematskih sklopov. Uvodnemu poglavju sledita dve teoretični poglavji o zgodovini Bosne in Hercegovine, njenem prebivalstvu, poselitvi v njej ter gospodarstvu. V poglavju o kulturi najprej opredelim njene temeljne značilnosti, nato temeljne dimenzije nacionalne kulture in ga zaključim z navajanjem Hofstedejevega modela sedmih dimenzij. V empiričnem delu bom analizirala kulturne razlike med entitetama predvsem na podlagi kvantitativne raziskave ter opisovanju kvalitativne raziskave; na koncu še povzamem sklepne misli, do katerih bom prišla.

2 ZGODOVINA BOSNE IN HERCEGOVINE

2.1 Starejša zgodovina

Sedanje ozemlje BiH, nekoč poseljeno z ilirskimi in keltskimi plemeni, so Rimljani v celoti osvojili po velikem ilirskem uporu. Sredi 6. st. so se začeli tam naseljevati Slovani in do 12. st. spadali zdaj k srbski, zdaj k hrvaški državi, kar pa ni razlog, da bi mešali Hrvaško in Srbsko državo v proces razvoja in nastajanja Bosne samo zato, ker je včasih prihajalo do osvajanj Bosne z ene ali druge strani. Bosanski zgodovinar Muhamed Hadžijahić je v svoji knjigi »*Povijest Bosne u 9. i 10. stoljeću*« prepričljivo pokazal, da je Bosna v tem obdobju imela ustaljen in organiziran teritorij. To pomeni, da ima attribute državne organizacije (Spirit of Bosnia 2010). Ok. 1101 pa se je Bosna politično osamosvojila. Od časov bana Kulina (1180–1203) se je enotna bosanska država okrepila in dosegla vrhunec za časa Tvrdka 1. (1353–91), ki se je leta 1377 okronal za kralja Srbije in Bosne. Po njegovi smrti je Bosna razpadla na posesti medsebojno sprtih fevdalnih družin, tako da jo je turški sultan Mehmed 2. osvajalec zasedel skoraj brez bojev (1463), njegov naslednik Bajazit 2. pa je osvojil še Hercegovino (1482) in ju spremenil v obmejna sandžaka, od 1580 združena v Bosanski pašaluk. V 15. in 16. st. je večina prebivalcev prestopila v islam (Banac 2010).

Konec turške oblasti

V 18. in 19. st. je turška oblast postopoma slabela. Po oboroženem ljudskem uporu 1875, ki ga je Turčiji kljub vojni s Srbijo, Črno goro in Rusijo uspelo zatreti, je morala z mirovnim sporazumom v San Stefanu (3. 3. 1878) območju sedanje BiH priznati avtonomijo, berlinski kongres (13. 7. 1878) pa je Avstro-Ogrski dovolil njeno zasedbo, kjer je Bosna imela poseben status znotraj Astro-Ogrske, uradno ni pripadala niti Avstriji niti Madžarski, ampak je dobila status tretje države znotraj Monarhije (*corpus separatum*) in ostala pod suverenostjo turškega sultana (Zemlja Bosna 2010). 28. 6. 1914 je revolucionarno gibanje Mlada Bosna pripravilo atentat na prestolonaslednika Franca Ferdinanda v Sarajevu, kar pa je bil povod za napad Avstro-Ogrske na Srbijo in s tem začetek 1. svetovne vojne (Natek in Natek 2000, 32).

2.2 V Jugoslaviji

Ob koncu vojne se je BiH vključila v državo Slovencev, Hrvatov in Srbov, vso oblast pa sta prevzela Glavni odbor Narodnega sveta za BiH in Narodna vlada. Država SHS se je 1. 12. 1918 združila s Kraljevino Srbijo v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev, od 6. 1. 1929 imenovano Kraljevina Jugoslavija. Ob začetku 2. svetovne vojne sta Nemčija in Italija 10. 4. 1941 celotno BiH prepustili Neodvisni državi Hrvaški. Bosna je pridobila osrednjo vlogo v bojnih operacijah partizanov, in sicer na dveh ravneh: proti tujim silam osi na eni ter tako proti četnikom kot proti ustašem na drugi strani. Sledilo je obdobje nasilja nad srbskim

civilnim prebivalstvom in bojev med različnimi oboroženimi skupinami, med katerimi je že na začetku 1942 prevladalo partizansko gibanje pod vodstvom Komunistične partije Jugoslavije. Bilo je tudi konec političnega delovanja rojevajoče se socialistične države in njene ustanovitve novembra 1943 v bosanskem Jajcu, na drugem zasedanju Avnoja. Slednji je kot eno izmed enakopravnih jugoslovanskih etnij prepoznal tudi bosanske muslimane, zato so se le-ti, kot tudi drugi narodi Jugoslavije, v nadaljnjem času do konca vojne v velikem številu vključevali v partizanske oborožene sile. Antifašistični svet narodne osvoboditve BiH se je na 1. zasedanju v Mrkonjić Gradu (25.–26. 11. 1943) v imenu srbskega, muslimanskega in hrvaškega prebivalstva odločil za federativno Jugoslavijo (Banac 2010).

Socialistična Jugoslavija

Partizanska vojska in v njej vodilna komunistična partija je bila ob koncu vojne zaradi svoje pomembne protifašistične vloge prepoznana kot legitimna oblast nove države, federacije šestih republik. Od teh je bila domovina jugoslovanskih Srbov, Hrvatov, Slovencev, Makedoncev in Črnogorcev, šesta Bosna pa naj bi bila skupna domovina tam pomešanih Srbov, muslimanov in Hrvatov. Muslimani so bili leta 1968 priznani kot šesta uradna narodnost Jugoslavije. Zveza komunistov Bosne je v svoji politiki tudi po političnem razhodu Sovjetske zveze in Jugoslavije ostala bolj represivna in nasprotujoča množici družbeno-političnih reform zveznih komunističnih oblasti (Wapedia 2010).

Čas smrti Josipa Broza Tita leta 1980 in še posebno obdobje po njem je prineslo vedno večje družbeno-politične napetosti med narodi Jugoslavije, srbski nacionalizem pa se je utelesil v Slobodanu Miloševiću in njegovem režimu, kar pa je pomenilo slabe obete za narodnostno mešano Bosno (Wapedia 2010).

Leta 1990 so se v napetem ozračju razpadle ZKJ in razpadajoče Jugoslavije odvile volitve v vseh republikah federacije. Izvoljene stranke so bile oblikovane na nacionalnih osnovah, tako je Muslimanska stranka demokratične akcije pod vodstvom Alije Izetbegovića prejela 34 % glasov, srbska demokratska stranka (SDS) pod Radovanom Karadžićem 30 % in Hrvaška demokratska zveza Bosne in Hercegovine (HDZ BiH) pod dejanskim vodstvom Franja Tuđmana 18 %. Predsednik tripartitnega predsedstva zvezne republike je postal Izetbegović, do razpada federacije 1991 pa so na predvolilnem dogovoru tri nacionalne stranke vzpostavile koalicijsko vlado (Wapedia 2010).

2.3 Neodvisnost Bosne in Hercegovine

Na prvih demokratičnih volitvah (18. 11. in 2. 12. 1990) so zmagale tri nacionalne politične stranke: bošnjaška Stranka demokratične akcije (SDA), Srbska demokratska stranka (SDS) in Hrvaška demokratična skupnost (HDZ). 15. 10. 1991 je skupščina razglasila suverenost BiH v okviru Jugoslavije, 60 poslancev SDS pa je iz protesta zapustilo zasedanje. Na referendumu o

neodvisnosti 29. 2. in 1. 3. 1992 se je 99,4 % volivcev opredelilo za neodvisno republiko, vendar je večina srbskega prebivalstva referendum bojkotirala. Neodvisno Republiko BiH so razglasili 1. 3. 1992, nekaj dni za tem pa so se začeli spopadi (6. 3. 1992). Neodvisnost BiH so 7. 4. 1992 priznale članice EU in 22. 5. 1992 je postala članica OZN (Natek in Natek 2000, 33).

2.3.1 Vojna in razpad Bosne in Hercegovine

8. 4. 1992 je predsedstvo BiH razglasilo izredno stanje. Srbi so ob podpori nekdanje Jugoslovanske ljudske armade zasedli 70 % ozemlja in na njem opravili »etnično čiščenje«. Delovanje mirovnih sil OZN (UNPROFOR; ok. 24.000) je bilo omejeno na delitev človekoljubne pomoči, vsi poskusi z. držav, da bi našle politično rešitev, so propadli. Poleti in jeseni 1993 so v srednji Bosni potekali tudi hudi boji med Hrvati in Bošnjaki (Natek in Natek 2000, 33).

Srbi so 27. 3. 1992 razglasili Republiko Srbsko z glavnim mestom Banja Luka in novo ustavo, po kateri je Republika Srbska neodvisna republika v Jugoslaviji in naj bi zavzemala dve tretjini ozemlja BiH (Natek in Natek 2000, 33).

Hrvati so 3. 7. 1992 v jz. delu BiH razglasili neodvisno Herceg-Bosno z glavnim mestom Mostar, ki je bila tesno povezana s sosednjo Hrvaško (Natek in Natek 2000, 33).

2.3.2 Daytonski mirovni sporazum

1. 11. 1995 so se v vojaškem oporišču Wright-Paterson pri mestu Dayton v ZDA začela mirovna pogajanja med Hrvaško, Srbijo in BiH. 21. 11. 1995 so predsedniki vseh treh držav parafirali mirovni sporazum, ki je predvidel enotno BiH znotraj avnojskih meja, vrnitev beguncev na domove, svobodno gibanje po vsej državi in za eno leto namestitev 60.000 vojakov pod poveljstvom zveze NATO (t. i. IFOR – Peace Implementation Force; Sile za uresničevanje sporazuma). Dokončno različico so predstavniki vpletenih strani in priče formalno podpisali v Parizu. Poleg bosansko-hercegovega predsednika Izetbegovića, hrvaškega predsednika Tuđmana in srbskega predsednika Miloševića, ki je sporazum podpisal v imenu Zvezne republike Jugoslavije, so za uveljavitev dogovora s svojim podpisom jamčili še ameriški in francoski predsednik Clinton in Chirac, britanski, španski in ruski premier Major, Gonzalez in Černomirdin ter nemški kancler Kohl. Eni od najpomembnejših dogovorov sporazuma so: BiH ostaja enotna država v svojih dosedanjih mejah in bo priznana od mednarodne skupnosti; Bosanska država je sestavljena iz dveh delov: Bošnjaško-Hrvaške Federacije in Republike Srbske; Sarajevo ostane združeno glavno mesto države (Primorski dnevnik 2010).

Povojna BiH

22. 12. 1995 je predsednik A. Izetbegović po treh letih in pol razglasil konec vojnega stanja v BiH. 13. 2. 1996 je vodstvo bosanskih Hrvatov potrdilo vključitev Republike Herceg-Bosne v Federacijo BiH in s tem razpustilo državo, ki so jo Hrvatje razglasili 3. 7. 1992 (Natek in Natek 2000, 32).

Kljub velikim težavam so 14. 9. 1992 v vsej državi uspešno izpeljali volitve članov predsedstva in parlamenta Republike BiH, vendar se Republika Srbska še ni vključila v enotno državo. Po odstavitvi medvojnega srbskega voditelja Radovana Karadžića so na oblasti zmernejši politiki, tako da se je ob pomoči mednarodne skupnosti začela postopna obnova v vojni uničene države. Od 20. 12. 1996 delujejo v BiH mirovne sile, imenovane SFOR (angl. Stabilization Force; 33.000 mož), v katerih so samo enote članic zveze NATO in Partnerstva za mir (Natek in Natek 2000, 32).

3 BOSNA IN HERCEGOVINA DANES

3.1 Gospodarstvo

Štiriletna vojna je povsem uničila gospodarstvo in ga skrčila na samooskrbo ter črni trg, zlasti oblegano Sarajevo in druga bošnjaška območja so bili dolgo povsem odvisni od tuje človekoljubne pomoči. Uničenih je bilo ok. 80 % energetskih zmogljivosti in velik del električnega omrežja, 45 % industrije, tretjina zdravstvenih ustanov, polovica šol, 35 % cest in 40 % mostov, velik del železniškega in telekomunikacijskega omrežja. Skupna vojna škoda znaša ok. 80 milijard USD. Kljub pomoči mednarodne skupnosti poteka obnova zelo počasi. Prednostne naloge so ponovna vzpostavitev prometnega omrežja, oskrba z električno energijo, s plinom in pitno vodo, ureditev šolstva in zdravstva ter oživitve kmetijstva in industrijske proizvodnje, predvsem z majhnimi ter srednje velikimi podjetji v delovno intenzivnih panogah. Zelo hud problem je skrb za starejše in druge socialno ogrožene državljane, težave pa še stopnjuje vračanje beguncev (Natek in Natek 2000, 33).

Na podlagi objav veleposlaništva o gospodarskem stanju Bosne in Hercegovine napovedujejo slabo gospodarsko stanje države še naprej v naslednjih letih. V letu 2010 so sicer napovedovali počasno okrevanje, vendar je zaradi negativne gospodarske rasti, ki so jo povzročili negativni trendi v letu 2009 (negativni trendi so povzročili padec gospodarske rasti na 3,0 odstotke), rast BDP-ja še vedno negativna. Na veleposlaništvu so navedli tri dejavnike, ki so povzročili padec gospodarske rasti v preteklem letu, in sicer nižja gospodarska rast v evro območju, kamor BiH usmerja večino svojega izvoza, globalna finančna kriza, ki je vplivala na omejevanje rasti kreditov v BiH in restriktivnejša monetarna politike Centralne banke BiH (Veleposlaništvo Republike Slovenije Sarajevo 2010).

Kmetijstvo

BiH je imela pred vojno 941.000 ha njiv in trajnih nasadov (18,4 % površine) ter 1,0 mil. ha travnikov in pašnikov (19,6 %). Večina kmetijskih zemljišč je v lasti zasebnih kmetov (94 %), prevladujejo zelo majhne in razdrobljene kmetije. Množično preseljevanje prebivalstva po vojni je povzročilo silno zmedo tudi pri lastništvu zemlje, marsikje pa obdelovanje onemogočajo minska polja (Natek in Natek 2000, 33).

BiH ima ok. 84.000 ha sadovnjakov in 5000 ha vinogradov. Na gričevnatih območjih na S in v rečnih dolinah so najbolj razširjene slive, specializirano sadjarsko-vinogradniško območje pa v nizkih delih Hercegovine, kjer pridelujejo breskve, češnje, marelice, mandarine in grozdje (Natek in Natek 2000, 33).

Gozdarstvo

BiH ima 2,0 milijonov hektarov gozdov (81 % v državni lasti), predvsem v hribovjih vzhodne, severne in zahodne Bosne (Natek in Natek 2000, 33).

Industrija

V obdobju 1945–91 se je BiH iz agrarne dežele preoblikovala v izrazito industrijsko. Poseben poudarek je bil na razvoju bazične in oborožitvene industrije, v precejšnem delu na podlagi domačih surovin in obilnih energijskih virov. Glavna industrijska območja so Sarajevsko-zeniška kotlina, območji Tuzle in Banje Luke. V vojni je industrijska proizvodnja skoraj povsem zastala, obnova pa je zelo težavna zaradi uničenih objektov in naprav, tako da je preostala industrija 1997 delala samo s 6–7 % predvojnih zmogljivosti in šele leta 1998 je začela proizvodnja hitreje naraščati. Domačo železovo rudo so predelovali v železarnah Zenica, Vareš in Ilijaš. V barvni metalurgiji sta bili največji tovarna glinice pri Zvorniku in tovarna aluminija v Mostarju. Pred vojno sta bili najpomembnejši strojna in kovinska industrija (gradbeni stroji, jeklene konstrukcije za gradbeništvo, ležaji, železniški vagoni, orožje idr.). Glavna središča so bila Sarajevo, Zenica, Banja Luka in Jelšingrad. V Sarajevu je bila tudi tovarna avtomobilov. Kemična industrija je bila predvsem v Tuzli, Lukavcu in Kreki (na podlagi kamene soli), Jajcu, Sarajevu, Goraždu in Vitezu, papirna v Prijedoru, Maglaju, Kotor Varešu in Banja Luki, lesna v številnih krajih po vsej državi, zlasti v Prijedorju, Banja Luki, Maglaju, Travniku, Foči, Rogatici, Drvarju idr. Tekstilna industrija je bila slabše razvita (Travnik, Sarajevo, Mostar). Od drugih industrijskih panog veljajo še usnjarska (Visoko, Bugojno, Gračanica), živilska, tobačna (Banja Luka, Mostar, Sarajevo), elektrotehnična (Banja Luka, Sarajevo) (Natek in Natek 2000, 33).

Turizem

Zaradi vojne je povsem zamrl. Glavna privlačnost so bila mesta z enkratno mešanico orientalskih in z. kulturnih vplivov (Sarajevo, Travnik, Jajce, Mostar) (Natek in Natek 2000, 33).

Promet

Cestno in železniško omrežje je bilo v vojni zelo poškodovano ali uničeno (35 % cest in 40 % mostov). V prvih letih po vojni so z mednarodno pomočjo usposobili večino glavnih cest, stekel je tudi železniški promet na nekaterih glavnih progah (Natek in Natek 2000, 33).

3.2 Prebivalstvo in poselitev v BiH

Pred izbruhom vojne je bila za prebivalstvo BiH značilna hitra rast, predvsem zaradi nizke smrtnosti in velikega deleža mladega prebivalstva. Še leta 1961 se je prebivalstvo preživljalo s kmetijstvom, nato se je s pospešeno industrializacijo začelo množično preseljevanje s podeželja v mesta, veliki presežki delovne sile pa so odšli na začasno delo v Slovenijo in na Hrvaško ter v gospodarsko najrazvitejše zahodnoevropske države, predvsem v Nemčijo (Natek in Natek 2000, 32).

Vojna je temeljito spremenila prebivalstvene značilnosti. Ob popisu prebivalstva leta 1991 je imela Bosna in Hercegovina 4.377.033 prebivalcev. Od tega je bilo 43 % Bošnjakov, 31 % Srbov in 17 % Hrvatov; 6 % pa se jih je opredelilo za Jugoslovane. Pred izbruhom vojne so v BiH skupaj živeli trije narodi: Muslimani, Srbi in Hrvati. Srbsko prebivalstvo je živelo predvsem v s. delih z. Bosne ter v jv. Hercegovini, bošnjaško v osrednji in severovzhodni Bosni, srednji Hercegovini ter Bosanski krajini na zahodu, Hrvati v Hercegovini, Posavini in ponekod v srednji Bosni (Natek in Natek 2000, 32).

Med vojno sta skoraj dve tretjini prebivalcev morali zapustiti domove in od teh je polovica odšla v sosednje države, predvsem na Hrvaško, v Srbijo ter Srednjo in Zahodno Evropo (največ v Nemčijo). Do konca 1998 se je v BiH vrnila večina beguncev, razen okrog 150.000 bošnjaških in hrvaških z območja Republike Srbske (Natek in Natek 2000, 32).

Selitve znotraj in iz države, ki so se pojavile kot posledica vojne v devetdesetih, so povzročile demografske spremembe v državi. Popis prebivalstva ni bil organiziran že od leta 1991, saj so to onemogočila politična nesoglasja. Naslednji popis prebivalstva je načrtovan za leto 2011. Zaradi tega je večina povojnih statistik izračunana na podlagi predvidevanj. Kljub temu so ocene o prebivalstvu podobne, okoli 4 milijone, kar je 350.000 manj po letu 1991 (Natek in Natek 2000, 32).

Glavna razlika med narodi je v verski pripadnosti. Bošnjaki so večinoma muslimani, Srbi pravoslavni in Hrvati katoličani; 14 % prebivalcev je bilo leta 1991 versko neopredeljenih. Razlike so tudi v jeziku: za bošnjaški jezik so značilne številne izposojenke iz turškega in arabskega jezika ter uporaba latinice, srbski jezik piše v cirilici, hrvaški v latinici (Natek in Natek 2000, 32).

3.2.1 Državna ureditev

Po Daytonskem sporazumu je Republika BiH enotna, mednarodno priznana država v okviru avnojskih meja. Od takrat je Republika Bosna in Hercegovina sestavljena iz dveh konstitutivnih enot: bošnjaško-hrvaške Federacije BiH in Republike Srbske ter posebna administrativna enota »Distrikt Brčko« (Natek in Natek 2000, 33).

Na čelu Republike BiH je tričlansko Predsedstvo BiH sestavljeno iz predstavnikov Bošnjakov, Srbov in Hrvatov, ki jih za dve leti izvolijo na splošnih volitvah (Natek in Natek 2000, 33).

Republika BiH ima dvodomni parlament, sestavljen iz Predstavniškega doma in Doma narodov. Predstavniški dom ima 42 neposredno izvoljenih poslancev s štiriletnim mandatom, 28 iz Federacije BiH in 14 iz Republike Srbske. Dom narodov ima 15 članov, ki jih prav tako za štiri leta izvolijo na splošnih volitvah; vsaka od treh narodnih skupnosti ima v njem po pet predstavnikov. Vlado Republike BiH imenuje predsedstvo BiH, potrdi pa republiški parlament (Natek in Natek 2000, 33).

V pristojnosti države BiH so: zunanja politika, zunanjetrgovinska politika, carinska in monetarna unija, mednarodne obveznosti države, politika beguncev, izseljencev in azilantov ter njihova pravna ureditev, mednarodno kazensko pravo, ustanovitev in obratovanje skupnih mednarodnih komunikacijskih in transportnih poti ter nadzor zračnega prometa. Vsaka entiteta je odgovorna za ureditev vseh tistih področij, ki niso urejena na državni ravni, to je področje davkov, obrambe in ekonomske politike (Deželan in Gregorič 2001, 239).

Do dokončane uveljavitve mirovnega sporazuma obstajata na ozemlju BiH dve skoraj povsem ločeni državni tvorbi: bošnjaško-hrvaška Federacija BiH in Republika Srbska.

Takšna administrativna ureditev države je dejansko največja ovira hitrejši obnovi gospodarstva. BiH trenutno velja za državo z največjim administrativnim aparatom v Evropi in to uničuje že tako obubožano gospodarstvo države (Trobradović 2003, 15).

3.2.2 *Federacija Bosna in Hercegovina*

Je nastala z washingtonskim sporazumom, ki so ga podpisali 18. 3. 1994 in naj bi obsegala 51 % ozemlja nekdanje BiH (vse občine, kjer so bili ob popisu 1991 v večini Muslimani ali Hrvatje) (Natek in Natek 2000, 33).

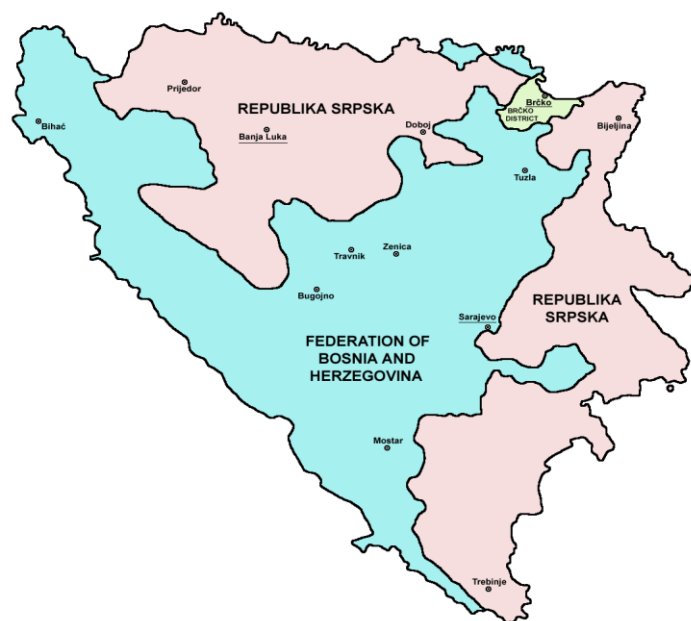
Federacija BiH je zveza enakopravnih federalnih enot (kantonov) z glavnim mestom Sarajevo, z bošnjaškim in s hrvaškim uradnim jezikom ter z latinico kot uradno pisavo. Novo ustavo federacije je 31. 5. 1995 sprejela ustavodajna skupščina. Predsednika in podpredsednika federacije potrdijo v Predstavniškem domu in Domu narodov izmed dveh kandidatov, ki ju predlagata poslanski skupini obeh narodov v Domu narodov. Njun mandat traja štiri leta, vsako leto pa funkciji zamenjata. Dvodomni parlament je sestavljen iz Predstavniškega doma in Doma narodov. Predstavniški dom ima 140 poslancev, ki jih za štiri leta izvolijo na splošnih volitvah. Za vstop v parlament mora imeti stranka najmanj 5 % glasov. Dom narodov ima 74 poslancev, od tega 30 Bošnjakov in 30 Hrvatov, prav tako za štiri leta jih izvolijo sveti kantonov. Večino zakonskih aktov morata sprejeti dva domova. Predsednika vlade imenuje predsednik federacije, na njegov predlog pa tudi ministre; najmanj

tretjina ministrskih položajev mora pripadati Hrvatom. Vlada mora dobiti večinsko podporo v Predstavnem domu in je pristojna za zdravstvo, okolje, promet in zveze, socialno politiko idr., vendar v predhodnem obdobju opravlja tudi velik del nalog, ki naj bi jih opravljala vlada Republike BiH (zunanja in denarna politika, sodstvo, vojska idr.) (Natek in Natek 2000, 33).

Federacija BiH je sestavljena iz desetih kantonov: Srednja Bosna (središče Travnik), Goražde, Livno, Neretva (Mostar), Posavina (Orašje), Srajevo, Tuzla-Podrinje (Tuzla) Una-Sana (Bihać), z. Hercegovina (Široki Brijeg) in Zenica-Doboj (Zenica); pristojni so za policijo, šolstvo, kulturo, socialno varnost in lokalno upravo. Vsak kanton ima svoj parlament z najmanj 30 poslanci (odvisno od števila prebivalcev), ki jih za dve leti izvolijo na splošnih volitvah, predsednika kantona (izvoli ga kantonski parlament za dve leti) in kantonsko vlado (Natek in Natek 2000, 33).

3.2.3 Republika Srbska

Je bila ustanovljena 27. 3. 1992 na ok. 70 % ozemlja BiH; toliko ga je namreč osvojila vojska bosanskih Srbov ob podpori nekdanje Jugoslovanske ljudske armade in paravojaških enot iz Srbije. V skladu z Daytonskim sporazumom se je morala njihova vojska umakniti z dela zasedenega ozemlja, tako da Republika Srbska zdaj zavzema 49 % ozemlja nekdanje BiH. Po ustavi iz 27. 3. 1992 je parlamentarna republika z enodomnim parlamentom (skupščino), ki ga sestavlja 83 poslancev, izvoljenih za štiri leta na splošnih volitvah. Sedež je v Banja Luki, prav tako sedež predsednika republike, ki ga tudi izvolijo za štiri leta na splošnih volitvah. Sedež vlade je na Palah (Natek in Natek 2000, 33).

Slika 1: Politična razdelitev BiH

Vir: Wikipedia 2010.

4 KULTURA

Kultura ni univerzalno sprejeta zamisel in njeno opredelitev je mogoče izpeljati na ogromno načinov. Vendar pa vsi načini pravijo, da se kultura nanaša na družbeni svet oz. na splošno se nanaša na oblike človeške dejavnosti in simbolične strukture (Hofstede, Pedersen in Hofstede 2006, 53). Različne definicije kulture odražajo različne teoretične osnove za njeno razumevanje, vendar pa v najširšem pomenu izraz kultura označuje vse produkte posameznika, skupine ali družbe, kar pomeni, da sem spadajo umetnost, znanost, moralni sistemi, značilna vedenja ter navade in tudi tehnika. Določa namreč, kako skupine ljudi oblikujejo svoje življenje.

Da je kultura kompleksen pojem, dokazujejo mnogi avtorji, ki kulturo opredeljujejo na različne načine. Trompenaars (1993, 6) je kulturo opredelil kot *»način, kako skupine ljudi rešujejo probleme«*. Hofstede pa kulturo definira kot *»skupinsko mentalno programiranje«*, ki pa se ne kaže samo v vrednotah, ampak tudi v bolj vidnih elementih, in sicer v simbolih, herojih ter običajih. S svojo definicijo kulture loči pripadnike skupin med seboj (Hofstede 2001, 3). Malinowski v svojem funkcionalističnem pogledu kulturo razume kot *»integralno celoto, znotraj katere so različni elementi medsebojno odvisni oziroma je sistem objektov, aktivnosti in drž, v katerem sleherni del eksistira kot sredstvo za doseganje nekega cilja«* (Blazinšek in Kronegger 2008, 9).

V našem svetu, kjer obstaja nešteto meddržavnih dejavnosti, je nacionalna kultura očitno pomembna spremenljivka, pa čeprav je ni mogoče do konca pojasniti. Vsaka kultura je kompleksna, vendar ni kaotična, saj je v njej gotovo mogoče odkriti jasno določljive vzorce. Nacionalna kultura predstavlja najvišji nivo kulture, ki je preprostejša za proučevanje za razliko od subkultur. Razloga za to pa sta, da so člani subkultur lahko hkrati tudi člani različnih subkulturnih skupin, kar pa še bolj zaplete sistem proučevanja in ta, da so ljudem v določeni državi skupne temeljne vrednote ter norme. Tako se izognemo podvajanju in dvoumnosti (Hofstede 2008a).

4.1 Razlike v kulturi

Kadar govorimo o kulturi, je večinoma vedno poudarek na nacionalni kulturi. Danes je svetovno prebivalstvo razdeljeno na približno dvesto narodov. Primerjava narodov je postala del večine družbenih ved, vendar nam to ne sme dajati občutka, da si vsi ljudje znotraj posamezne kulture nujno delijo isto kulturo. Vsakršna skupina ljudi ima lahko svoj lastni kulturni značaj. V večini držav se zaradi regionalnih, etničnih ali stanovskih razlik oblikujejo ločene skupine z zelo raznolikimi subkulturami. To večinoma velja za zemljepisno velike države in za očitno raznolike etnične skupine znotraj države (Hofstede, Pedersen in Hofstede 2006, 143). Toda kulture ne sledijo nacionalnim mejam niti v geografsko majhni državi, kot

je v tem primeru Bosna in Hercegovina, kjer prebivalci različnih etničnih skupin živijo drug poleg drugega dolga stoletja.

Večina med nami prihaja v stik z ljudmi iz drugih držav, srečevanje z drugimi narodi in kulturami je danes postalo neizogibno. Razlogi za to pa so menjava blaga, znanja, verske ideologije itd., ki pa nas učijo, da smo ljudje prepleteni. Vendar pa se premalo krat zavedamo, da so za težave, ki nastajajo med sporazumevanjem z drugimi narodi, prav ne zavedanje medsebojnih razlik. Svet je poln nasprotij med ljudmi, družbami, narodi, ki mislijo, čutijo in se odzivajo drugače, kar pa posledično vodi do vojskovanja med narodi. Po dveh uničujočih svetovnih vojnah in svitom jedrske bombe so izobraženci po vsem svetu začeli spoznavati, da postaja bojevanje preveč pogubno in da je cena preprosto previsoka. Vendar se še danes kljub temu dogaja, da narodi izvajajo genocid oz. etnična čiščenja nad drugimi narodi. Največkrat pa je razlog ta, da razlike v načinu življenja narodov, njihovega mišljenja ter mišljenja njihovih vodjev niso upoštevane. Ob istem času pa so ljudje, družbe, narodi izpostavljeni enakim težavam, ki za spopadanje z njimi zahtevajo javna mnenja številnih narodov. Le-ti pa v zameno potrebujejo podporo večjih skupin privržencev za izvajanje sprejetih odločitev. Zato je razumevanje različnih načinov mišljenja, čustvovanja in delovanja teh voditeljev ter njihovih privržencev pogoj za razvijanje rešitev po svetu, ki bi delovale (Hofstede in Hofstede 2005, 2).

Dandanes je nuja po spoznavanju koncepta interkulturenega komuniciranja večja kot prej. Zaradi tega največje svetovne ustanove ponazarjajo primere poskusov mednarodnega sodelovanja. Tako se je v začetku 60. let 20. stoletja porodilo novo področje usposabljanja – interkultureno sporazumevanje, njegov prvotni namen pa je bil usposobiti ljudi iz različnih kultur za boljše medsebojno razumevanje. Raziskovalci, kot sta Dharm P. S. Bhawuk in Richard W. Brislin (2000), sta postopoma razvila več hipotez in jih predstavila v svoji knjigi »Cross-cultural training: research and innovation, 2000«. Da bi lažje testirali učinkovitost posameznih metod, so razvili številne metode usposabljanja, ki sta jih predstavili Sandra M. Fowler in Monika G. Mumford (1999) v knjigi »Intercultural Sourcebook: Cross-Cultural Training Methods«. Vendar do prve polovice 80. let 20. stoletja take sheme niso temeljile na empirično izpeljanih konceptualnih shemah. Posamezne dimenzije, ki so bile uporabne za analizo kultur, so bile prvič predstavljene v Hofstedejevi knjigi *Culture's Consequences* (1980). Od leta 1980 so bili kulturni vidiki analizirani in sintetizirani prav s pomočjo teh dimenzij. Tako so Hofstedejeve dimenzije postale podlaga, na katerih so drugi avtorji razvijali svoje teorije o tem, kako je mogoče kulture med seboj primerjati (Hofstede, Pedersen in Hofstede 2006, 7).

4.1.1 Dimenzije nacionalne kulture

Poleg Hofstedeja so tudi drugi sociologi in antropologi omogočili razumevanje kulturnih razlik. Skupno vsem njihovim modelom je, da razdelijo kulturo na nekaj temeljnih dimenzij,

ki odražajo osnovne družbene probleme. Način reševanja problemov določene družbe pa je odvisen od posamezne kulture.

Vsaka država se lahko umesti na lestvico posamezne dimenzije. Vsak model je sestavljen iz opisa dimenzij kulture ter iz primerne baze podatkov, ki omogoča razvrstitev čim večjega števila držav po teh dimenzijah (Zagoršek 2005, 4). Modeli pa se med seboj razlikujejo predvsem v pomenu in številu opisanih dimenzij.

Hofstede in Trompenaars sta pridobila podatke na enak način, in sicer s pomočjo vprašalnikov, na podlagi intenzivne raziskave 15.000 zaposlenih v različnih mednarodnih podjetjih v 50-ih državah sveta. S pomočjo pridobljenih podatkov je Trompenaars razvil model nacionalne kulture, ki temelji na sedmih dimenzijah, ki so: univerzalizem/partikularizem, individualizem/kolektivizem, nevtralnost ali čustvenost, specifičnost ali prepletenost, dosežek/status, časovna usmerjenost in odnos do zunanjega okolja. Trompenaars poskuša s svojimi modeli nacionalne kulture raziskati kulturne ekstreme in razjasniti nejasnosti, do katerih prihaja zaradi vse večje internacionalizacije podjetij.

Hall (1959) je kulturo razdelil glede na način komunikacije, in sicer na visoko kontekstno (HC – high context) in nizko kontekstno (LC – low context). HC kultura je predvsem prisotna v tradicionalnih kulturah, kjer pripadniki za razumevanje in ustvarjanje pomena upoštevajo tudi elemente okolice oz. kontekst sporočila. LC kultura pa je bolj prisotna v sodobnih, modernih kulturah, kjer se ljudje pri sporazumevanju in tvorjenju pomena zanašajo na spregovorjene in napisane besede (Hofstede 2001, 30). Hallova razdelitev kultur in Hofstedejeva dimenzija kulture individualizem/kolektivizem sta izomorfni in ju lahko zamenjamo vedno, ko posplošujemo (Kaše 2008, 18).

4.1.2 Hofstedejev model kultur

Individualizem /kolektivizem (Individualism Index)

je stopnja, do katere so člani družbe integrirani v skupine. Ta dimenzija opisuje odnos med posamezniki in skupino, ki prevladuje v določeni kulturi. V individualističnih kulturah je vsak odgovoren samo zase oziroma za svojo nuklearno družino. Pomembna je pravica do zasebnosti, pričakuje se mnenje posamezne osebe. Družbe, ki so individualistično usmerjene, največkrat uporabljajo licenčne pogodbe, prodajne akte in ostale transakcije, ki ne poudarjajo dolgoročnih zvez (Gudykunst in Young 1997, 71). Zgodovinsko je tudi potrjeno, da so se države s postopnim bogatenjem vse bolj nagibale k individualistični skrajnosti. Bogastvo namreč ljudem omogoča, da lažje poskrbijo zase in uspejo (Hofstede, Pedersen in Hofstede 2006, 48). Drugače je v kolektivističnih družbah, kjer so ljudje rojeni v razširjene družine ali klane, ki jih ščitijo v zameno za lojalnost. Poudarek je na pripadnosti. Drugi ljudje te razvrščajo glede na skupino, kateri pripadaš. Namen izobraževanja je naučiti se delati, odnosi

prevladujejo nad nalogami (Poslovni utrip 2007). Nasprotno od individualistične kulture kolektivistično usmerjene kulture poudarjajo čut za skupnost, dajejo prednost dolgim pogovorom in pogajanjem kot osnovi za sklenitev posla (Gudykunst in Young 1997, 71). Individualizem prevladuje v razvitih in zahodnih državah, medtem ko kolektivism prevladuje v manj razvitih in vzhodnih državah. Japonska je nekje vmes med individualizmom in kolektivismom (Hofstede 2008c).

Razlike v moči (Power Distance Index)

Mnogi raziskovalci so v različnih državah merili stopnjo oddaljenosti od moči. Take meritve, v katerih se države med seboj primerja, so vselej relativne. Marsikaj je odvisno tudi od tega, kdo je predmet meritve, saj se oddaljenost od moči razlikuje že znotraj posamezne države, z vzponom po družbeni lestvici pa postaja vse manjša. Tudi ta hierarhija je povezana z bogastvom, toda ne v tolikšni meri kot identiteta. Raziskovalci so ugotovili, da se je oddaljenost od moči v državah, ki so postopoma bogatele, v številnih primerih zmanjšala. Veliko oddaljenost od moči je lažje vzdrževati v situacijah, kjer vlada revščina in so viri omejeni (Hofstede, Pedersen in Hofstede 2006, 49). Ta dimenzija prikazuje stopnjo neenakosti med ljudmi, ki jo člani skupnosti še priznavajo kot normalno. Kulture z majhno stopnjo neenakosti si prizadevajo v čim večji meri odstraniti neenakost v razpolaganju z močjo, medtem ko dežeje z veliko stopnjo neenakosti težijo k ohranjanju le-teh (Gudykunst in Young 1997, 73). Razlike v moči niso prisotne zgolj v družbi, temveč se pojavljajo tudi v delovnem okolju. Tako je za organizacijo, kjer je prisotna velika razlika v moči, značilna hierarhična struktura organizacije z velikim številom nivojev, centralizirano odločanje in avtokratičen način vodenja. Organizacijam z majhno razliko v moči pa bolj ustreza vertikalna struktura z manjšim številom nadrejenih in demokratičnim načinom vodenja (Punnett in Ricks 1997, 151). Nekatere raziskave v Evropi so pokazale, da je oddaljenost od moči v severni in zahodni Evropi manjša kot v vzhodni in južni Evropi. Ta razmejitev poteka, grobo rečeno in ne po naključju, v skladu z nekdanjimi mejami rimskega cesarstva. Podobna črta ločuje tudi angloameriške države od držav Latinske Amerike (Hofstede, Pedersen in Hofstede 2006, 49).

Moškost/ženskost (Masculinity Index)

Vidik te dimenzije je osredotočen na vprašanje vloge med spoloma in obvladovanje agresivnosti. Raziskave so pokazale, da se v vseh državah sveta neenakopravna delitev vlog med moškimi in ženskami ujema z bolj surovimi družbami, v katerih je večji poudarek na dosežkih in bojevanju kot pa na skrbi in kompromisu. Če so moški in ženske enakopravnejši, pridejo znotraj družbe kot celote v ospredje bolj ženske vrline. To je tudi razlog, zakaj enakomerni razdelitvi vlog med spoloma v kulturi pravimo ženska kultura, neenakomerni pa moška kultura (Hofstede, Pedersen in Hofstede 2006, 50). V žensko usmerjenih kulturah, ki so značilne predvsem za Švedsko in Norveško, upoštevajo predvsem tradicionalne vrednote,

kot so dobri odnosi med ljudmi, pomoč drugim, zaščita okolja. Te kulture poudarjajo solidarnost, skrb za otroke, invalide, starejše osebe ter pomoč starejšim ljudem. Nasprotno od žensko usmerjene kulture imajo posamezniki v moško usmerjeni kulturi večjo motivacijo za dosežke ter postavljajo vlogo službe na prvo mesto v življenju (Brislin in Yoshida 1994, 38). Nizozemska in skandinavske kulture so denimo zelo ženstvene, medtem ko so kulture Nemčije, Švice in Avstrije izrazito moške. Kostarika in Portugalska sta ženstveni, toda Kolumbija in večina latinskoameriških držav so moške. Tajska je ženstvena, toda Japonska je zelo moška. Velika Britanija in Združene države Amerike so tudi precej moške (Hofstede, Pedersen in Hofstede 2006, 50).

Izogibanje negotovosti (Uncertainty Avoidance Index)

Ta dimenzija nam pokaže, kako se ljudje odzivajo na nepričakovano in neznano. Tu namreč privre na plan strah kot prvinsko človekovo čustvo ali bojazen pred neznanim. Mnogi ljudje so v taki kulturi prepričani, da je vse, kar je drugačno, tudi nevarno. Temu vidiku kulture pravimo izogibanje neznanemu, kar je v nasprotju s strpnostjo do neznanega (Hofstede, Pedersen in Hofstede 2006, 51). Nekatere kulture niso usmerjene k učinkovitemu izogibanju negotovim situacijam in vplivajo na ljudi tako, da le-ti sprejemajo negotovost ter vsakdanost takšni, kakršni pač sta, medtem ko druge kulture vzbujajo v ljudeh občutek, da se je do neke mere mogoče izogniti negotovosti, in sicer s pomočjo tehnologije, religije ter prava. Zato v teh kulturah veljajo natančna pravila, kako naj se posameznik obnaša (Punnett in Ricks 1997, 151). Na drugi strani pa družba, ki bolj sprejema negotovost, je bolj tolerantna do različnih mnenj, pri svojem delu potrebujejo izzive, tveganje in fleksibilnost. V taki družbi je manj pravil in v filozofskem ter religioznem smislu so bolj relativisti, ljudje so bolj flegmatični in poduhovljeni (Rouse in Rouse 2002, 260–261). V ruski kulturi in kulturi balkanskih držav je čutiti izrazito izogibanje neznanemu, to pa velja tudi za Japonsko, Korejo, Mehiko, Belgijo in Francijo. Nemško govoreče države se ob srečanju z neznanim počutijo zelo neprijetno. Angleško govoreče države in Kitajska so malce bolj strpne do neznanega. Singapur, Jamajka in Danska so do neznanega zelo strpne (Hofstede, Pedersen in Hofstede 2006, 51).

Dolgoročna usmeritev (Long Term Orientation)

je izbira med prihodnjimi in sedanjimi vrednotami; temu vidiku kulture pravimo dolgoročna usmeritev, ki je v nasprotju s kratkoročno usmerjenostjo (Hofstede, Pedersen in Hofstede 2006, 52). Dolgoročno usmerjene države so osredotočene na prihodnost in podpirajo vrednote, ki prinašajo korist v daljšem časovnem obdobju, na primer varčevanje ali vztrajnost. Kratkoročno usmerjene kulture namenjajo pozornost preteklosti in sedanjosti ter poudarjajo vrednote, kot so na primer spoštovanje tradicije in izpolnjevanje družbenih obveznosti (Rouse in Rouse 2002, 261–262). Mnoge države Vzhodne Azije, npr. Kitajsko in Japonsko, imamo za dolgoročno usmerjene, čeprav nekatere, denimo Filipini, to niso. Večina evropskih in

ameriških držav je precej kratkoročno usmerjenih. Nizozemci, ki v Evropi slovijo po svoji skoposti, so po evropskih standardih dolgoročno usmerjeni. Afriške države in Pakistan so zelo kratkoročno usmerjeni (Hofstede, Pedersen in Hofstede 2006, 52).

Monumentalnost (Monumentalism Index)

predstavlja družbo, ki nagrajuje ljudi, ki so, metaforično rečeno, kot spomeniki: ponosen in nespremenljiv. Nasprotno monumentalnosti pa je skromnost. Sem spada družba, kjer ljudje ne opozarjajo na sebe, nagrajuje se ponižnosti in prilagodljivost. Indeks monumentalnosti je lahko negativno koreliran z indeksom dolgoročne usmerjenosti, ampak vključuje tudi vidike, ki niso zajeti v slednjem (Hofstede 2008c).

Popustljivost v primerjavi z omejevanjem (Indulgence versus Restraint Index)

Indeks popustljivosti predstavlja družbo, ki omogoča razmeroma proste potežitve nekaterih želja in čustev, še posebej tiste, ki se nanašajo na prosti čas, druženje s prijatelji, porabo, potrošnjo in intimnostjo. Nasprotno indeksu popustljivosti pa je zadrževanje. Sem spada družba, ki nadzira hvaležnost in kjer se ljudje počutijo manj sposobne uživati svoje življenje (Hofstede 2008c).

5 RAZISKAVA

Namen raziskave je ugotoviti, ali so lahko kulturne razlike razlog za različno gospodarsko stanje v dveh entitetah BiH.

Cilji empirične raziskave so:

1. s kvantitativno raziskavo (s pomočjo anketnega vprašalnika) pridobiti primarne podatke iz obeh entitet;
2. s primerjanjem pridobljenih primarnih podatkov ugotoviti razlike, ki se pojavljajo med entitetama;
3. s kvalitativno raziskavo (razgovori) priti do subjektivnih mnenj prebivalcev obeh entitet;
4. s pomočjo raziskave ugotoviti, ali lahko tiči vzrok za različna gospodarska stanja entitet v različnih kulturnih značilnostih.

Raziskovalni načrt

Pogosto je raziskovalni problem takšen, da ga ni mogoče razrešiti samo s proučevanjem obstoječih spoznanj v literaturi. Podatke je torej treba zbrati v družbeni stvarnosti pojava, ki ga raziskujemo, ali priti do ustreznih že obstoječih podatkov. V raziskovanju razlikujemo tri glavne metode zbiranja podatkov. Ljudi lahko sprašujemo, tako pisno (vprašalnik) kot ustno (intervju). Lahko jih tako ali drugače opazujemo in tretja metoda zbiranja sekundarnih podatkov je predvsem proučevanje dokumentov (Kobeja 2002, 53).

Izbira kvantitativnega ali kvalitativnega raziskovalnega načrta je odvisna od zastavljenega raziskovalnega vprašanja. Pri kvantitativnem raziskovanju dobimo odgovore le na tista vprašanja, ki si jih zastavimo. Nasprotno pa lahko pri kvalitativni raziskavi (če je izvedena relativno nestrukturirano) dobimo poleg odgovorov na zastavljena vprašanja tudi odgovore na tista, ki niso bila zastavljena (Kaše 2008, 34).

5.1 Metodologija

Sredstvo za doseganje raziskovalnega cilja je bila predvsem kvantitativna raziskava. Za pridobivanje primarnih podatkov je bil uporabljen enak vprašalnik, kot ga je uporabljal Geert Hofstede pri svojih raziskavah, in sicer zadnja verzija vprašalnika VSM08. Poleg kvantitativne raziskave, ki predstavlja anketiranje prebivalcev v Republiki BiH, so bili opravljeni tudi razgovori z manjšim številom anketirancev, kjer je bila vprašancu dana možnost, da spregovori o svojih stališčih, prepričanjih, vedenju in ostalih relevantnih podatkih iz njegovega življenja, ki se navezujejo na osrednjo temo naloge. Uporabljena je bila tudi metoda opazovanja, katere cilj je bil opazovati in opisati situacijo ljudi, njihovih dejanj, dogodkov ter njihovih občutkov.

5.1.1 Kvantitativna raziskava

Raziskava je bila opravljena v entitetah Federacija BiH in v Republiki Srbski, kjer sem poskušala pridobiti čim večje število odgovorov (minimalno, po priporočilu Hofstedeja, 50 vprašalnikov na entiteto). Raziskava v Federaciji BiH je bila izvedena v Sarajevu, Zenici, Bihaću in Maglaju, število opravljenih anket v Federaciji BiH je bilo 183, medtem ko je v Republiki Srbski bilo opravljenih anket bistveno manj, in sicer 55. V Republiki Srbski je bila raziskava izvedena v dveh mestih, v Doboju in Bijeljini.

Poleg narodnosti so odgovori 28-ih vprašanj prikazali tudi druge karakteristike anketirancev; spol, starost, delo in čas, v katerem so ankete izpolnjevali. Primerjava entitet je temeljila na vzorcu anketirancev, ki so se ujemali po vseh naštetih kriterijih. Vprašalnik so izpolnjevali ljudje, stari od 20 do 55 let. Prebivalci obeh entitet so imeli podobne delovne izkušnje in podobne stopnje izobrazbe; anketo so izpolnjevali v istem času. Kriteriji se po Hofstedejevem priporočilu (Hofstede 2008c) morajo med seboj ujemati, ker vsi ti kriteriji lahko sistematično vplivajo na odgovore.

VSM08 (Value Survey Module) (Hofstede 2008b) je vprašalnik zaprtega tipa s 34-imi točkami oz. vprašanji, razvit za primerjanje kulturno-vplivnih vrednot in mnenj podobnih anketirancev dveh ali več držav, včasih pa tudi regij znotraj države. Omogoča pridobitev rezultatov, ki se izračunajo glede na sedem dimenzij nacionalne kulture.

Zgodovina vprašalnika VSM 08

Prva vprašanja, ki so sestavljala vprašalnik, so uporabljali od leta 1966 do leta 1973. Vprašanja so bila razdeljena med 116.000 zaposlenih v 72-ih podružnicah multinacionalnega podjetja IBM in so jih uporabljali za mednarodno primerjanje delovnih vrednot. Vprašanja so bila povezana in dejavniki so bili analizirani za vsakega posameznika. Šele čez nekaj let so razvili vprašalnik, ki so ga uporabili za analiziranje podatkov na državni ravni, ki pa je predstavljal premik od psihološke na več ravni paradigme, kjer so bili psihološki koncepti povezani s koncepti politične znanosti, sociologije, antropologije in ekonomije. V raziskavo je bilo vključenih 40 držav, odgovori posameznikov so bili združeni v povprečno oceno posamezne države. Tako se je število primerov analize zmanjšalo v enem koraku s 116.000 na 40 in bile so ustvarjene prve štiri dimenzije, ki so opisovale državne kulture ter ne posamezne vrednote, in sicer: razlike v moči, individualizem – kolektivizem, moškost – ženskost in izogibanje negotovosti. Ta verzija vprašalnika (VSM 82) se je uporabljala 12 let in njena uporaba je naraščala. Vendar sta se med raziskavo pojavljali dve nepravilnosti, in sicer: prvi problem je bil, da rezultati izvedenih raziskav niso popolnoma ustrezali dimenzijam, in drugi problem, ki se je pojavil, je bil prevelika povezanost med dimenzijama razlike v moči in izogibanju negotovosti. Med tem pa je Michael Harris Bond iz Hongkonga izvajal raziskavo, ki je temeljila na povezavi kitajskih kultur (Chinese Culture Connection 1987); ta pa je vodila

k identifikaciji nove dimenzije, in sicer dolgoročnost – kratkoročnost. Tako so leta 1994 izdali novi vprašalnik VSM 94, ki je vseboval pet dimenzij. Vprašalnik VSM 94 se je uporabljal 14 let in v teh letih so raziskovalci pridobili veliko izkušenj, s katerimi so stari vprašalnik nadgradili z dvema novima dimenzijama, ki sta bili pridobljeni iz Minkove analize World Values Survey v 81. državah in iz drugih novejših dosegljivih virov (Hofstede 2008c).

Geert Hofstede si je prislužil mednarodno slavo z razvojem prvega empiričnega modela dimenzij nacionalne kulture in tako ustvaril novo paradigmo, zaradi katere je treba v mednarodnem gospodarstvu, sporazumevanju in sodelovanju upoštevati tudi kulturno pogojene elemente. Hofstedejeve knjige so bile objavljene v osemnajstih jezikih, njegovi članki pa v evropski, azijski in severnoameriški strokovni periodiki (Hofstede, Pedersen in Hofstede 2006, 244).

Uporabnost dimezij

V skladu z Web of Science je v letu 2008 bilo več kot 800 strokovno pregledanih člankov v znanstvenih revijah, kjer je bila navedena ena ali več publikacij Geerta Hofstedeja. Njegov model dimenzij nacionalne kulture je bil uporabljen v praksi na mnogih področjih človeškega družbenega življenja od osebnih do nacionalnih, v javnih področjih, izobraževanju ter v zdravstvu (Hofstede 2008c).

Vprašalnik VSM 08 ni primeren za primerjavo posameznikov, ker so dimenzije merjene in izračunane iz rezultatov, ki temeljijo na državnih vzorcih. Rezultati enakih dveh vprašanj se lahko razlikujejo glede na korelacijsko raven države od individualne korelacijske ravni, ki pa so izračunana iz odgovorov posameznikov znotraj vzorca (Hofstede 2008c).

Dimenzije se ne navezujejo na posameznike, ampak na nacionalne kulture. Vse, kar posameznik lahko naredi je, da ugotovi, katere vrednote prevladujejo pri njegovi nacionalni kulturi in katere vrednote se razlikujejo v primerjavi z drugimi kulturami. Posameznik lahko izrazi svoje mnenje o vrednotah nacionalne družbe in ni nujno, da se njegovo mnenje sklada z nacionalno družbo, v kateri živi. To pa je tudi razlog, da VSM08 ne more biti interpretiran na ravni posameznika (Hofstede 2008c).

Rezultati raziskave VSM niso primerljivi z objavljenimi rezultati Hofstedejeve raziskave

VSM z vzorci anketirancev iz neke države se ne smejo primerjati z rezultati držav, ki jih lahko najdemo v Hofstedejevih knjigah (1980, 2001, 2005). Rezultati v Hofstedejevi knjigi so temeljili na medsebojnem ujemanju populacije v hčerinski družbi IBM. Nov vzorec, ki bi lahko bil primerljiv, bi se moral ujemati z originalno populacijo IBM po vseh ustreznih merilih oz. kriterijih. Takšno ujemanje je skoraj nemogoče narediti, morda tudi zato, ker so

bile študije pri IBM narejene leta 1970 in zaradi tega je razlika v času raziskovanja ena od ujemajočih se značilnosti (Hofstede 2008c).

5.1.2 Kvalitativna raziskava

Pri kvalitativni raziskavi ne moremo govoriti o standardnih pristopih. Podatke zbiramo v obliki besed in opazovanj. Analiza temelji na interpretaciji (in ne na statistični obdelavi) teh podatkov. Kvalitativna raziskava se navezuje na raziskovalna vprašanja in na fenomene; le-ti zahtevajo raziskovanje globinskih podatkov, ki opisujejo in primerjajo (Kaše 2008, 34).

Pridobivanje kvalitativnih podatkov z razgovori

Poleg vprašalnikov je bila uporabljena tudi metoda nestrukturiranih intervjujev, s katerimi sem poskušala pridobiti bolj poglobljen vpogled v raziskovano tematiko. Vendar pa zaradi omejenega časa raziskave in tudi same pripravljenosti anketirancev, da bi opravili še razgovor poleg izpolnjevanja vprašalnika, ni bilo mogoče pridobiti enako število opravljenih razgovorov, kot je število pridobljenih anket. Zato so bili razgovori opravljeni z desetimi anketiranci iz vsake entitete.

Z anketiranci je bil opravljen nestrukturiran intervju, kar pomeni, da vprašanja niso bila vnaprej določena in so bila pretežno odprta. Pred seboj sem imela le cilj in določeno temo, ki sem jo hotela med pogovori globlje preiskati. Intervju je potekal v medosebnem kontekstu, torej med mano in vprašancem.

Pridobivanje kvalitativnih podatkov z opazovanjem

Da bi ustvarila širši pogled na različnost kultur med entitetama, sem se poleg raziskave z vprašalniki in opravljenih razgovorov odločila še za uporabo metode opazovanja. Precejšen del naših spoznanj izvira iz opazovanja okolice. Vsakdanje opazovanje je seveda neurejeno za razliko od opazovanja v raziskovalne namene, ki pa je ciljno početje, saj opazujemo zaradi tega, da bi odgovorili na določena raziskovalna vprašanja, in zbiranje podatkov poteka bolj ali manj sistematično (Kobeja 2002, 64).

Metoda opazovanja je bila uporabljena v kombinaciji z raziskavo in razgovori. V moji raziskavi gre za opazovanje z udeležbo, kjer sem bila kot opazovalka vključena v skupino, ki sem jo opazovala. Glede na stopnjo udeležbe, kot opazovalka, sem imela vlogo popolnega opazovalca, kar pomeni, da med opazovanjem nisem dala do znanja, da sem opazovalec in se tudi nisem udeleževala dejavnosti skupin. Nevsiljivo sem se umestila med opazovance, tako da posamezniki niso bili pozorni name.

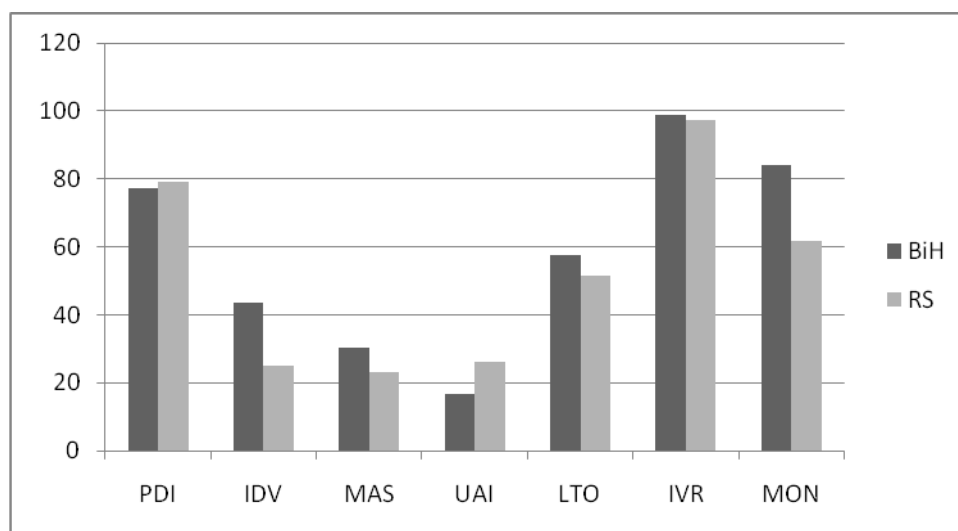
5.2 Ugotovitve

5.2.1 Ugotovitve kvantitativne raziskave

Po opravljeni raziskavi sem pridobila odgovore na vprašanja, ki so bila podana v vprašalniku. Ti odgovori so mi omogočali pridobitev rezultatov, izračunanih glede na sedem dimenzij nacionalne kulture, posamezne entitete. Po izračunanih dimenzijah obeh entitet (izračunane so bile po načinu, kot je bil prikazan v Hofstedejevem priročniku VSM manual (2008c) sem lahko primerjala rezultate obeh entitet.

Pridobljeni rezultati iz vprašalnikov obeh entitet prikazujejo, da sta si entiteti glede na Hofstedejev model sedmih dimenzij zelo podobni. Slika 2 prikazuje, da obe entiteti dosegata zelo podobne rezultate pri posameznih dimenzijah. Vseeno pa to ne pomeni, da sta dosegale povsem enake rezultate, saj je pri določenih dimenzijah Federacija BiH dosegla višji rezultat kot pa Republika Srbska in obratno. Torej, glede na podobne vrednosti posameznih dimenzij entitet lahko sklepam, da na različna gospodarska stanja entitet ne bi mogla vplivati kultura prebivalcev.

Kultura se razkriva skozi družbeno dogajanje, ki vselej poteka v spreminjajočem se okolju. Politični dogodki ali tehnološki razvoj lahko denimo drastično spremenijo okolje, v katerem ljudje živijo (Hofstede, Pedersen in Hofstede 2006, 54). Posameznik lahko vidi posledice kulture vsepovsod ali pa jih sploh ne vidi.

Slika 2: Primerjava entitet iz pridobljenih odgovorov glede na Hofstedejeve dimenzije

Razlike v moči

Raziskava je pokazala, da imata obe entiteti veliko oddaljenost od moči. Ta dimenzija prikazuje stopnjo neenakosti med ljudmi, ki jo člani skupnosti še priznavajo kot normalno.

Razlike v moči niso prisotne zgolj v družbi, temveč se pojavljajo tudi v delovnem okolju. Tako je za organizacijo, kjer je prisotna velika razlika v moči, značilna hierarhična struktura organizacije z velikim številom nivojev, centralizirano odločanje in avtokratičen način vodenja.

Individualizem – kolektivizem

Rezultati dimenzije, ki meri individualizem in kolektivizem, so pokazali, da je Republika Srbska bolj kolektivistična od Federacije BiH, ampak kljub temu sta obe relativno kolektivistični družbi. Ta dimenzija opisuje odnos med posamezniki in skupino, ki prevladuje v določeni kulturi. V kolektivističnih družbah so ljudje rojeni v razširjene družine ali klane, ki jih ščitijo v zameno za lojalnost. Poudarek je na pripadnosti. Drugi ljudje te razvrščajo glede na skupino, kateri pripadaš. Kolektivistično usmerjene kulture poudarjajo čut za skupnost, dajejo prednost dolgim pogovorom in pogajanjem kot osnovi za sklenitev posla.

Moškost / ženskost

Glede na rezultate sta entiteti izrazito feministični kulturi. V žensko usmerjenih kulturah upoštevajo predvsem tradicionalne vrednote, kot so dobri odnosi med ljudmi, pomoč drugim, zaščita okolja. Te kulture poudarjajo solidarnost, skrb za otroke, invalide, starejše osebe ter pomoč starejšim ljudem.

Izogibanje negotovosti

V tej raziskavi so rezultati pokazali, da se kulturi ne izogibata neznanemu oz. negotovosti. Družba, ki bolj sprejema negotovost, je bolj tolerantna do različnih mnenj, pri svojem delu potrebujejo izzive, tveganje in fleksibilnost. V taki družbi je manj pravil in v filozofskem ter religioznem smislu so bolj relativisti, ljudje so bolj flegmatični in poduhovljeni. Predhodne raziskave, ki jih je Hofstede izvajal, so pokazale, da se Balkanske države izrazito izogibajo neznanemu, ampak od takrat, ko se je raziskava izvajala na Balkanu. Pri tem moram omeniti, da raziskava ni bila opravljena v BiH, saj so prebivalci v Bosni doživeli vojno. Torej glede na to, da imajo prebivalci v Bosni večjo tolerantnost do neznanega, bi lahko bila posledica vojne, ki so jo doživljali.

Dolgoročna usmerjenost

Rezultati pri tej dimenziji so pokazali, da se entiteti nagibata k dolgoročni usmerjenosti, vendar ne izrazito. Kulturama so pomembne vrednote, ki prinašajo korist v daljšem časovnem obdobju in tudi vrednote, ki poudarjajo spoštovanje tradicije. Vendar so v tej raziskavi rezultati pokazali, da je pomembnejša osredotočenost na prihodnost in na vrednote, ki

prinašajo korist v daljšem časovnem obdobju, kot so na primer varčevanje in vztrajnost, kot pa spoštovanje tradicije.

Popustljivost v primerjavi z omejevanjem

Kulturi sta se pokazali za izredno popustljivi družbi, ki poudarjata razvajanje oz. sta družbi, ki omogočata razmeroma proste potešitve nekaterih želja in čustev, še posebej tiste, ki se nanašajo na prosti čas, druženje s prijatelji, porabo, potrošnjo in intimnostjo.

Monumentalnost

Iz grafa je razvidno, da sta družbi »monumentalni«, kar pomeni, da so ljudje v obeh entitetah ponosni in nespremenljivi. Bolj monumentalni so ljudje v Federaciji BiH. Rezultati so pokazali, da je družba izredno ponosna in nespremenljiva, medtem ko v Republiki Srbski ljudje ne opozarjajo toliko na sebe in ponižnost se nagraduje bolj kot pa v Federaciji BiH.

5.2.2 Kvalitativna raziskava

Razgovori

Intervjujev ni bilo mogoče opraviti v istem številu kot je število pridobljenih anket, razgovor sem opravila z desetimi anketiranci iz vsake entitete. Razloga za to pa sta bila omejeni čas raziskave in tudi sama pripravljenost vprašancev, da bi poleg anket opravili še intervju. Pri navedbi razlogov za majhno število opravljenih razgovorov lahko še omenim, da se je pri določenih posameznikih opazil strah, da bi odgovorili še na kakršnakoli dodatna vprašanja, čeprav jim je bilo rečeno, da se vprašanja ne bodo nanašala na njihovo delo. Veliko jih je imelo izgovore, kot so: »ne smem, moj nadrejeni lahko vsak čas pride, ne želim imeti težav« ali pa »ne smem imeti nikakršnih razgovorov, na žalost nadrejeni nam tega ne dovolijo«.

Tako kot vprašalnike sem tudi razgovore najprej izvedla v Federaciji BiH in nato v Republiki Srbski.

Anketirancem iz Federacije BiH, s katerimi sem uspela opraviti razgovore, sem najpogosteje zastavila naslednja vprašanja:

1. Ali ste zadovoljni s stanjem v vaši državi?
2. Zakaj mislite, da je RS v boljšem gospodarskem položaju oz. ali mislite, da je za slabše stanje Federacije BiH kriva religija oz. kultura?
3. Če bi imeli možnost, kaj bi spremenili v svoji državi?

Federacija BiH

Na prvo vprašanje jih je sedem od desetih odgovorilo, da niso zadovoljni z državo, v kateri živijo. Veliko od njih je poudarjalo, da bi država lahko bila na veliko boljšem položaju kot je trenutno, če bi se dovolj izrabljali še drugi naravni viri, ki jih ima država in ne samo gozdne površine; izraba tega naravnega vira pa je tudi že v kritičnem stanju, ker proces gozdne obnovitve ne sledi dinamiki njegove izrabe. Velika večina pa jih ni zadovoljna z državo, ker je še vedno porazdeljena. Eden izmed vprašancev je dejal: *»V državi vladajo fašistične vodje, ki se bogatijo na račun nacionalne delitve po starorimskem principu vladanja in vladavine, večina državljanov pa takemu načinu vodenja sledi.«*

Na vprašanje *»Zakaj mislite, da je Republika Srbska na boljšem gospodarskem položaju?«* so enako kot pri prvem vprašanju trije anketirani bili mnenja, da je Federacija BiH na boljšem položaju in ne Republika Srbska, ostalih sedem pa je odgovorilo nasprotno. Določeni so mnenja, da ima Republika Srbska edino prednost pred Federacijo BiH to, da nima kantone in kantonalne vlade, zaradi česar je birokratski aparat veliko cenejši. Nekateri so mnenja, da so Srbi pridobili tista področja države, ki imajo več obdelovalnih površin kot pa Federacija BiH in da zato lahko bolje izkoriščajo naravne vire, ki jih ima država, medtem ko določeni trdijo, da so Srbi enotnejši, ker v Republiki Srbski prevladuje samo en narod, v Federaciji BiH pa dva ter da ima Republika Srbska veliko podporo Srbije.

Po tem, ko so mi anketiranci odgovorili na vprašanje zakaj mislijo, da je Republika Srbska na boljšem položaju, sem jih vprašala, kaj menijo o tem, da bi lahko na različna stanja entitet imela kakršen koli vpliv raznolika kultura oz. religija v državi, se je pokazal dvom vprašancev. Približno polovica jih je zanikala možnost, da bi lahko imela kultura tako velik vpliv na gospodarstvu, da bi lahko vplivala na njun položaj. Ostali pa so bili mnenja, da bi lahko bila kultura vzrok, ampak so pri tem tudi navedli razloge, zakaj mislijo, da je temu tako, in sicer religija je *»kriva«* samo zato, ker vodje izkoriščajo kulturno raznolikost države med prebivalci v negativne namene.

Če bi imeli prebivalci možnost nekaj spremeniti, da bi država bolje poslovala, so vsi dejali, da bi spremenili ustavo in zamenjali vodje.

Republika Srbska

V tej entiteti so dobljeni odgovori na vprašanja večinoma brez dodatnih razlag oz. na vprašanja so odgovarjali ne da bi pri tem hoteli utemeljiti svoja mnenja.

Odgovori v Republiki Srbski so podobni odgovorom iz Federacije BiH, kar si anketiranci želijo je predvsem to, da bi njihova država dosegala boljše ekonomske rezultate. Na vprašanje *»Ali ste zadovoljni s svojo državo?«* so bili vsi anketiranci mnenja, da bi lahko živeli v boljših okoliščinah kot pa živijo trenutno. Ko sem jih prosila za utemeljitev njihovih odgovorov, je

polovica odgovorila, da ima država veliko naravnih resursov, ki bi jih lahko bolje izkoristila, ostali pa so bili mnenja, da je v državi preveč vodij, ki se ne strinjajo med seboj.

Boljši položaj Republike Srbske od Federacije BiH se je polovici anketirancev zdel neresničen oz. niso vedeli, da je v zadnjih letih Republika Srbska uspešnejša od Federacije BiH, ostali so pa bili mnenja, da je temu vzrok podpora Srbije in da je kultura lahko vzrok temu samo zaradi tega, ker vodje države to izkoriščajo v njihovo prid.

Pri zadnjem vprašanju so vsi anketiranci odgovorili enako kot v Federaciji BiH. Če bi imeli možnost nekaj spremeniti v BiH za njen uspešnejši gospodarski položaj, bi zamenjali vodje države.

Opazovanje

Z metodo opravljanja razgovorov sem želela pridobiti subjektivna mnenja anketirancev, lahko so spregovorili o svojih stališčih, mnenjih itd., ki so se navezovala na osrednjo temo. Poleg njihovih stališč pa me je tudi zanimalo, kako se ljudje v določeni situaciji odzivajo, ali se tudi pri njihovih odzivih opazijo kulturne razlike med njimi. Pri tej metodi pa sem se odločila, da ne bom opazovala samo entitet, ampak sem uporabila to metodo tudi v Distrikt Brčko. Tudi v Distrikt Brčko je metoda opazovanja, ki je obsegala opazovanje ljudi in razvitost mest enako kot v Federaciji BiH in Republiki Srbski.

Za razliko od tega primera opazovanja v večini primerov z opazovanjem ne moremo ugotavljati podatkov o posameznikovi preteklosti in njegovih namerah za prihodnost ter običajno ni dostopno niti zasebno življenje posameznikov, medtem ko so tem v primeru opazovanja vsi ti podatki nekoliko dostopnejši. Namen prav te celotne raziskave je ugotoviti, ali sta si kulturi res toliko različni, da bi lahko to vplivalo na različna stanja entitet, ki pa so lahko posledica vojne, ki se je zgodila v Republiki BiH.

Opazovanje se je začelo v Federaciji BiH in končalo v Distrikt Brčko. Kot je bilo že omenjeno, sem podatke zbirala z gledanjem in s poslušanjem ter tudi s spraševanjem.

Bosna in Hercegovina kot celotna država je zelo slabo razvita, po petnajstih letih vojne se še vedno zelo opazijo njene posledice. V Federaciji BiH so razvitejša v primerjavi z manjšimi mesti samo večja mesta, kot so Sarajevo, Zenica, Mostar, Tuzla in tudi Bihać, ampak tudi na teh območjih Federacije so večinoma razvitejša samo mesta (center), vse kar pa je izven mest (naselja), pa je še zelo nerazvito oz. je ostalo enako kot takrat, ko se je končala vojna. Mesta, ki so omenjena, so v primerjavi z ostalimi večjimi evropskimi mesti zelo nerazvita, v njih se še vedno tako kot vidijo tudi čutijo posledice vojne, ki je zelo vplivala na razvitost in sam »duh« teh zgodovinskih mest. V ostalih mestih v Federaciji BiH tako kot v Republiki Srbski se lahko opazi manjši napredek na določenih področjih, ampak večina korporacij, ki so pred vojno bile uspešne in so zaposlovale veliko število ljudi, so nekatere že v obdobju vojne

zaradi uničenih objektov in naprav prenehale poslovati. Mnoge od tistih, ki še vedno poslujejo, pa dosegajo zelo slabe rezultate in so na robu stečaja. Vedno manjše število prebivalcev se zlasti lahko opazi v manjših mestih, kjer ni velikih podjetij, ki bi zaposlovale večje število ljudi in so zato ljudje prisiljeni zapustiti svoje mesto ali pa tudi državo. V mestih je mogoče opaziti veliko manjših poslovalnic, ki so v lasti posameznikov, ki pa po navadi si ne lastijo samo ene poslovalnice, ampak okrog 30 % še vseh ostalih poslovalnic v mestu, vsaka od njih pa ima samo enega ali dva zaposlena. Poleg tega pa se v mestih namesto, da bi se gradila in ustanavljala manjša podjetja, ki bi nudila prebivalcem možnost zaposlitve, gradijo stanovanjske zgradbe, ki ostanejo po tem, ko so bile zgrajene, zaradi slabe kupne moči popolnoma prazne več let.

Za razliko od mest v entitetama je v Distrikt Brčko, če se ne primerja s Sarajevom in Banja Luko, nekoliko razvitejši. Distrikt Brčko ima v primerjavi z velikim številom kantonov oz. regij v BiH višji standard, plače delavcev so nekoliko višje od ostalih, ampak tudi v tem primeru, če se ne primerjajo s plačami dveh največjih mest v BiH. Veliko več vlagajo v prenavljanje mesta in ustanavljanje novih podjetij, kot pa v drugih manjših mestih, vendar kljub vlaganja v razvoj mesta oz. Distrikta so še vedno zelo podobna ostalim mestom v Republiki BiH. Tudi v Brčkem, tako kot v vseh ostalih mestih, se še vedno opazijo in čutijo posledice vojne.

Opazovanje ljudi med entitetama

Poleg pridobivanja informacij s spraševanjem sem opazovala koliko so ljudje iz posameznih entitet »povezani« med seboj oz. kakšna je komunikacija med njimi v zasebnem življenju. Med opazovanjem ljudi si nisem mogla razlagati določenih dogajanj in situacij samo z opazovanjem, zato sem za lažje razumevanje določenih situacij morala tudi spraševati, in sicer pripadnike obeh entitet. Pred tem pa naj omenim, da v Republiki Srbski ne živijo samo Srbi, ampak je med njimi tudi manjše število Muslimanov in Hrvatov in ravno tako v Federaciji BiH živi med Muslimani in Hrvati tudi majhen odstotek Srbov. Glede na mnenja posameznikov iz obeh entitet, se odnosi med posamezniki počasi izboljšujejo v primerjavi s prvim letom po vojni, ko so se Muslimani izogibali kakršnem koli komuniciranju s Srbi in obratno. Ampak pri tem moram omeniti, da ob vsaki omembi osamosvojitve entitete Republike Srbske odnos med Muslimani in Srbi »nazaduje« oz. se poslabša. Čeprav se odnosi med prebivalci posameznih entitet počasi izboljšujejo, se še vedno prebivalci Federaciji BiH izogibajo misli, da bi se lahko kadar koli odločili živeti v Republiki Srbski. Tako kot pripadniki Federacije BiH, se tudi Srbi izogibajo opravljanju študija v drugi entiteti, npr. Muslimani se odločijo študirati v Sarajevu, Zenici in Tuzli, medtem ko se večina Srbov odloči za študij v Banji Luki.

Opazovanje ljudi v Distriktu Brčko

Poleg odnosov med entitetama sem hotela pridobiti tudi nekaj primarnih podatkov glede odnosov med prebivalci v Distriktu Brčko z namenom, da ugotovim, ali se odnosi med ljudmi, kjer vsi trije narodi živijo skupaj, razlikujejo od odnosov med ljudmi iz entitet. Tudi v tem mestu sem si morala pomagati pri razlaganju določenih situacij s spraševanjem posameznikov. Med opazovanjem ljudi se mi je zdel odnos med prebivalci sproščen in celo prijateljski, vendar, da bi potrdila svoje ugotovitve, sem vprašala nekaj prebivalcev Distrikta, če lahko bolje opišejo medsebojni odnos. In glede na moje ugotovitve so mi potrdili, da je odnos med Muslimani, Srbi in Hrvati v Distriktu veliko bolj sproščen kot pa odnos ljudi med entitetama, ampak tudi v Brčkem do trenutka, ko se omeni religija. Veliko prebivalcev je še vedno zelo občutljivih na to temo, saj je velika večina mnenja, da je bila religija povod za napad Srbov na Muslimane. Kljub njihovem sproščnemu odnosu se ljudje v zasebnem življenju raje družijo s »pripadniki« svojega naroda. Med razlaganjem njihovih odnosov so omenili, da bi državljani Bosne radi poskusili znova normalno zaživeti z ostalima dvema narodoma, ampak to ne bo mogoče vse dokler bodo vodje te države enako kot so vodje v 90-ih letih prejšnjega stoletja izkoriščali religijo za ustvarjanje sovraštva med prebivalci Republike BiH.

6 SKLEP

Hofstede, Pedersen in Hofstede (2006, 53) nam v naslednjih stavkih povedo, da:

Etnične ali regionalne subkulture lahko delujejo na način, ki je analogen nacionalni kulturi, vendar so običajno brez šolskega primera in pravnega sistema ter drugih družbenih ustanov, s katerimi kultura krepi svoje prevladujoče nazorske sisteme, na primer poklicne, korporativne ali s starostjo povezane subkulture običajno niso nič drugega kot zgolj različice v tkivu nacionalne kulture. Te subkulture imajo lahko svoje lastne junake, simbole in obrede, vendar imajo enake vrednote kot nacionalna kultura, v kateri delujejo.

Nacionalna kultura, vrednote in vedenje ljudi v veliki meri vplivajo na gospodarsko uspešnost. Bosna in Hercegovina je večnacionalna država, ampak pred tem je delujoča družba. Bosna je povezana z bosanskimi muslimani, kateri nimajo druge nacionalne domovine, zato je muslimanska skupnost v veliki meri postala vezivo BiH. Narobe bi bilo, če bi trdili, da je samo muslimanska skupnost bosanska in da druge niso. Bosanski Hrvati in bosanski Srbi imajo posebno kulturo, zaradi katere se razlikujejo od njihovih »matičnih« kultur, torej Hrvaške in Srbske kulture. One so karakteristično bosanske in prav ta element odraža kulturno enotnost Bosne in Hercegovine (Banac 2010).

Z raziskavo sem ugotovila, da sta si entiteti na podlagi Hofstedejevih kulturnih dimenzij zelo podobni oz. med njima skoraj da ni razlik. Zaradi tega lahko sklepam, da imata entiteti razen religije zelo podobno »mentalno programiranje« oz. njihovo vedenje, mišljenje in občutki so si zelo podobni, podobno se odzovejo na izzive, ki so novi, ustvarjalni, destruktivni ali nepričakovani.

Torej glede na ugotovljene rezultate entitet lahko sklepam, da vzrok za različna gospodarska stanja entitet ne bi mogla biti razlika med kulturama ter da si je učinek okolja mogoče zlahka napačno razlagati kot učinek kulture in obratno (Hofstede, Pedersen in Hofstede 2006, 54).

Diplomsko nalogo zaključujem z mislijo, da ne smemo precenjevati medkulturne razlike med ljudmi, še posebej takrat ne, kadar govorimo o etničnih kulturah. Ljudje, ki pripadajo isti nacionalni kulturi, vendar drugi etnični skupini, imajo lahko zelo podoben princip delovanja ter razmišljanja. V Bosni in Hercegovini delitev naroda v etnične skupine vpliva na razvoj države zelo negativno, vendar pa je zaradi koristnosti nekaterih vodij države še vedno prisotno ne glede na to, kako vpliva na gospodarstvo in življenje prebivalcev. V svoji raziskavi sem ugotovila, da se etnične skupine v Bosni in Hercegovini lahko razlikujejo od drugih etničnih skupin glede uporabljanja, čaščenja, upoštevanja simbolov, obredov in junakov, vendar so poleg tega to skupine znotraj ene kulture, ki imajo zelo podobne občutke, vrednote in mišljenje oz. so skupine ljudi, med katerimi je veliko več podobnosti kot pa razlik.

LITERATURA

- Bhawuk, Dharm P. S. in Richard W. Brislin. 2000. *Cross-cultural training*. Honolulu, Hawai'i: College of Business Administration, University of Hawai'i at Manoa.
- Blazinšek, Alenka in Sašo Kronegger. 2008. *Govoriš medkulturno?* Ljubljana: Zavod Center za informiranje, sodelovanje in razvoj nevladnih organizacij.
- Brislin, Richard in Tomoko Yoshida. 1994. *Intercultural communication training*. Thousand Oaks: Sage.
- Chinese Culture Connection. 1987. Chinese values and the search for culture-free dimensions of culture. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 18 (2): 143–164.
- Deželan, Silva in Aleksandra Gregorič. 2001. Makroekonomija in finance v Bosni in Hercegovini. V *Slovenska podjetja na trgih nekdanje Jugoslavije*, ur. Janez Prašnikar, 239–264. Ljubljana: Časnik Finance.
- Fowler, Sandra M. in Monika G. Mumford. 1999. *Intercultural sourcebook: Cross-cultural training methods*. Yarmouth: Intercultural Press.
- Gudykunst, William B. in Kim Yun Young. 1997. *Communicating with strangers*. New York: McGraw-Hill.
- Hall, Edward T. 1959. *The silent language*. New York: Doubleday.
- Hofstede, Geert. 1980. *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Newbury Park, London, New Delhi: Sage.
- Hofstede, Geert. 2001. *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage.
- Hofstede, Geert in Gert Jan Hofstede. 2005. *Cultures and organizations: Software of the mind*. New York: McGraw-Hill.
- Hofstede, Gert Jan, Paul B. Pedersen in Geert Hofstede. 2006. *Komuniciranje: raziskovanje kulture*. Ljubljana: Piano.
- Kaše, Tamara. 2008. *Analiza razlik v medkulturnem komuniciranju v Evropi – Implicitne dimenzije kulture*. Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
- Kobeja, Boris. 2002. *Napotki za pisanje seminarske in diplomske naloge*. Koper: Visoka šola za management.
- Poslovni utrip. 2007. *Hofstedejev model petih dimenzij nacionalnih kultur*. <http://www.poslovni-utrip.si/2007/08/hofstedejev-model-petih-dimenzij-nacionalnih-kultur/> (11. 9. 2010).
- Primorski dnevnik. 2010. *Daytonski sporazum pred 15 leti končal vojno v BiH*. <http://www.primorski.it/stories/STA/162202/> (27. 9. 2010).
- Punnet, Betty J. in David A. Ricks. 1997. *International business*. Cambridge: Blackwell.
- Radić, Valentina. 2006. *Nefunkcionalnost Daytonске ureditve in ustavne spremembe v BiH*. <http://www.ifimes.org/default.cfm?Jezik=si&Kat=10&ID=270> (20. 9. 2010).
- Rauter, Maja. 2006. *Vpliv nacionalne kulture na podjetništvo ter implikacije na Slovenijo*. Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
- Rouse, Michael J. in Sandra Rouse. 2002. *Business communication: a cultural and strategic approach*. London: Thompson Learning.

- Trobradović, Amir. 2003. *Neposredne tuje investicije v Bosni in Hercegovini skozi prizmo slovenskih podjetij*. Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
- Trompenaars, Fons. 1993. *Riding the waves of culture: Understanding cultural diversity in business*. London: Nicholas Brealey.
- Zagoršek, Hugo. 2005. Kulturni profil Slovenije ter implikacije za poslovanje podjetij. *Kadri* 11 (november): 46–52.

VIRI

- Banac, Ivo. 2010. *Separating history from myth: an interview*.
[Http://www.spiritofbosnia.org/index.php/duhbosne/article/view/274/460](http://www.spiritofbosnia.org/index.php/duhbosne/article/view/274/460) (28. 10. 2010).
- Hofstede, Geert. 2008a. *Culture*. [Http://www.geerthofstede.nl/culture.aspx](http://www.geerthofstede.nl/culture.aspx) (16. 9. 2010).
- Hofstede, Geert. 2008b. *Research & VSM*. [Http://www.geerthofstede.nl/research--vsm.aspx](http://www.geerthofstede.nl/research--vsm.aspx) (11. 7. 2010).
- Hofstede, Geert. 2008c. *Research & VSM. Manual VSM08*.
[Http://www.geerthofstede.nl/research--vsm/vsm-08.aspx](http://www.geerthofstede.nl/research--vsm/vsm-08.aspx) (11. 7. 2010).
- Natek, Karel in Marjeta Natek. 2000. *Države sveta*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Veleposlaništvo Republike Slovenije Sarajevo. 2010. *Gospodarski položaj v BiH*.
[Http://www.sarajevo.veleposlanistvo.si/index.php?id=1893](http://www.sarajevo.veleposlanistvo.si/index.php?id=1893) (10. 9. 2010).
- Wapedia. 2010. *Jugoslavija: Socialistična Jugoslavija*. [Http://wapedia.mobi/sl/Jugoslavija#4](http://wapedia.mobi/sl/Jugoslavija#4). (15. 9. 2010).
- Wikipedia. 2010. *Map BiH enteties*. [Http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Map_Bih_entities.png](http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Map_Bih_entities.png) (25. 11. 2010).
- Zemlja Bosna. 2010. *Historija Bosanske države*.
[Http://www.zemljabosna.com/historija_bosanske_drzave.html](http://www.zemljabosna.com/historija_bosanske_drzave.html) (15. 9. 2010).